

Отримано: 11 січня 2016 р.

Прорецензовано: 26 січня 2016 р.

Прийнято до друку: 26 травня 2016 р.

Сас О. О. Природничо-ринкова концепція управління в аграрних підприємствах / О. О. Сас // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», травень 2016. – № 1(29). – С. 60–63.

УДК 338.242.2

JEL-класифікація M11, Q13

Сас Олександр Олександрович,

аспірант, асистент кафедри економіки агропромислових формувань
ДВНЗ «Київський національний університет ім. В. Гетьмана»

ПРИРОДНИЧО-РИНКОВА КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянуто сучасні концептуальні підходи щодо управління аграрними підприємствами. На основі базових економічних теорій, фізичної економіки та теорії трудової вартості, розкрито природну, субстанціональну суть управління на підприємстві. Наведено універсальну схему розробки методів та прикладних інструментів управління.

Ключові слова: природничо-ринкова концепція, управління, концепції управління, агропромислові формування, агрохолдинги.

Сас Александр Александрович,

аспірант, асистент кафедри економіки агропромислових формувань
ГВНЗ «Киевский национальный экономический университет им. В.Гетьмана»

ЕСТЕСТВЕННО-РЫНОЧНАЯ КОНЦЕПЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ В АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

В статье рассмотрены современные концептуальные подходы к управлению аграрными предприятиями. На основе базовых экономических теорий, физической экономики и теории трудовой стоимости, раскрыто естественную, субстанциональную суть управления на предприятии. Приведена универсальная схема разработки методов и прикладных инструментов управления.

Ключевые слова: естественно-рыночная концепция, управления, концепции управления, агропромышленные формирования, агрохолдинги.

Oleksandr Sas,

Ph.D. student, assistant of the Agroindustrial Sector Economics Faculty «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman self-governing (autonomous) research university»

NATURAL-MARKET CONCEPT OF MANAGEMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

The modern conceptual approaches to management of agricultural enterprises are considered in the article. On the basis of the basic economic theories, the physical economy and the labor theory of value, is disclosed the natural and the substantial essence of enterprise management. Provided the universal scheme of methods development and applied instruments of management.

Keywords: natural and market concept, management, concepts of management, agro-industrial formations, agricultural holdings або (agroholding).

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розглядаючи питання управління в аграрних підприємствах, ми виходимо не лише з класичної теорії ринкової економіки та існуючих теорій менеджменту, але й з теорії фізичної економіки, яка ґрунтується на природничих засадах. Вихідними теоретичними засадами фізичної економіки є вчення про виробництво чистого продукту (абсолютної додаткової вартості) за рахунок надлишку, який утворюється тільки у хліборобстві, а також закон збереження і перетворення енергії. Таким чином, у сільському господарстві створюється абсолютна додана вартість, а у промисловості відносна додана вартість. Якщо у сільському господарстві немає надлишків продовольства, то немає ніякої вартості і ніякого іншого виробництва, адже за цих умов настає голод і деградація суспільства. При цьому землю як ресурс не можна ставити в одному ряду з іншими засобами виробництва. У неї особлива роль – земля є первинним джерелом додаткової вартості [9, с. 38].

Земельний ресурс є одним з основних чотирьох ресурсів в агробізнесі поряд з капіталом, працею і підприємницькою діяльністю. Феноменом сучасного стану аграрного виробництва в Україні є існування так званих агрохолдингів, великотоварних, вертикально і горизонтально інтегрованих компаній, що орендують десятки й сотні тисяч гектарів сільськогосподарських земель, займаються переробкою сільськогосподарської продукції, виробництвом продуктів харчування та їх реалізацією. Виникає питан-

ня, чому саме в Україні, Росії [14], Казахстані існує феномен значної концентрації землі окремими підприємницькими структурами? Чому такої концентрації не спостерігається в розвинутих капіталістичних країнах, зокрема США, Канаді, країнах Європейського Союзу? Відповідь проста – у країнах, де ринкова економіка тільки формується, ринки є недосконалими, адже не створено відповідних інституційних та правових умов для їх ефективного функціонування. Так, сільськогосподарська земля в Україні, Росії, Казахстані є занадто дешевою, не існує легального, розвинутого її ринку. В цій ситуації для агрохолдингів відсутні проблеми з орендою значної кількості землі, і, фактично, сільськогосподарська земля не є лімітованим виробничим ресурсом. Обмежувати розміри агрохолдингів можуть інші виробничі ресурси, зокрема, капітал, праця, менеджмент. При цьому висококваліфікована праця є найдефіцитнішим ресурсом, зокрема праця механізаторів, операторів у тваринництві, менеджерів, особливо найвищого рівня. Тому на сьогодні вузьким місцем у діяльності агрохолдингів і чинником, що лімітує їх подальше розширення, є дефіцит висококваліфікованих кадрів і проблеми управління.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Теоретичні засади управління досліджували такі класики, як Ф. Тейлор [11], М. Вебер [2], А. Файол [12], та ін. Проблематику стратегічного, антикризового, операційного, ощадного та інших підходів щодо управління підприємством досліджено в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема І. Ансофф [1], П. Коваль [5], та інші [13, с. 15].

Теоретичні та практичні дослідження науковців охоплюють питання від елементарних методів прийняття управлінських рішень до соціально-психологічних аспектів управління. Разом із тим, накопичена інформація, на нашу думку, не достатньо описує субстанціональну, природничу, базову концепції управління на аграрних підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування на засадах первинних економічних теорій природничої концепції управління в аграрних підприємствах, формулювання концептуальних засад щодо побудови процесів, розробки й коригування управлінських інструментів та рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перші дослідження, які розглядають управління соціальними структурами, походять із часів Стародавнього Єгипту та Межиріччя, що акумулювали в собі рекомендації та філософію державного управління [4, с. 243]. Дослідження щодо управління підприємствами, уже з усіма набутими йому сучасними характерними рисами, з'являються в середині XIX століття. З цього часу дослідження просунулися та переплелися з різними суміжними науками. Починаючи від прагматики принципів наукового менеджменту Ф. Тейлора до соціально-психологічних, філософських підходів управління підприємством, не можливо знайти єдиної платформи, на якій би ці всі теорії «помістилися». Досліджуючи кожен концепцію окремо, знаходяться вагомні аргументи її достовірності: присутності в ній логіки, права «на життя» й використання на практиці. Своєю чергою, при ґрунтовному порівняльному аналізі підходів часто помічаються суперечності, що подеколи викликає когнітивний дисонанс у дослідника.

Оскільки автор не має наміру аналізувати конфліктність підходів у цих теоріях, то для спрощеного прикладу візьмемо дві найвідоміші концепції – «шести сигм» та «бережливого виробництва». Перша базується на понятті «якість», друга – на понятті «швидкість». Обидві концепції мають логіку та реальний ефект на рівні підприємств, оскільки були народжені у виробничих умовах. Але при їх аналізі виникає ряд питань: «Що ж первинне: якість чи швидкість? Для кого ця первинність і на кого орієнтуватися – на споживача чи інвестора?» Деякі спеціалісти скажуть, що ці підходи «чудово поєднуються» при імплементації на підприємстві, але тоді фактично створюється щось третє, що поєднує ці дві базові концепції в неповному вигляді.

Сформовані питання змушують звернутися до фізичної економіки та теорії трудової вартості як первинних теорій, на яких ґрунтується вся сучасна економічна теорія. ґрунтовне дослідження щодо твердження про первинність проводить М. Руденко в роботі «Енергія прогресу», в якій доводить, що способи вирішення будь-яких проблем людства, зокрема соціально-економічних, мають опиратися на закони світобудови, природи [9].

Значний внесок у дослідження питань фізичної економіки та можливостей застосування її підходів до теорії і практики сучасної ринкової економіки вніс американський економіст Ліндон Х. Ларуш [7]. На прикладі США він показав, що зростання ВВП країни не пов'язане зі зростання реального життєвого рівня громадян. Починаючи з 1973 року і до сьогоднішнього часу майже всі показники реального виробництва товарів і послуг в розрахунку на душу населення і домогосподарство в США знижуються, тоді як ВВП зростає майже в геометричній прогресії.

Наукові доробки вчених, які розвивають фізичну економіку, пронизані думкою ергономічного поєднання природних процесів із процесами виробництва та ринку [3]. Аналогічно процес управління та його інструменти повинні відображати логіку природних процесів і не можуть бути відірваними від виробництва та ринку. Прикладом такої відірваності від реального виробництва може бути досліджений в іншій роботі, метод розрахунку собівартості приплоду у скотарстві. Суть його полягає у визначенні вартості 60-ти кормоднів основного стада. Ринкові умови змусили технологів формувати раціон дійної корови з

акцентом на нарощування кількості та підвищення якості молока, що суттєво підвищує вартість годівлі, але, по суті, немає ніякого відношення до приплоду. Відповідно, відбувається викривлення даних обліку відносно до реального процесу виробництва. Оскільки облікові дані формують засади, якими користується управлінець, то при їх недостовірності процес управління втрачає об'єктивність [10]. З цього приводу Л. Ларуш каже, що «спроби представити політичну економію А. Сміта, К. Маркса, Джона фон Неймана та ін. у формі, зручній для використання в управлінні економічними процесами (наприклад, такий, як метод обліку), веде до нав'язування ентропійної розрухи будь-якому економічному процесу, уміло регульованому таким способом» [7].

Не коректним буде стверджувати про невідповідність всіх розроблених методик розрахунку показників, чи то підходів щодо вирішення соціально-економічних проблем. Часто спеціаліст проникаючись поставленою перед собою задачею вирішує її правильно за рахунок «здорової» логіки, експериментально, способом «проб та помилок», або ж подеколи інстинктивно. Науковці, прихильники фізичної економіки, чітко розуміють, що повноцінне використання цієї теорії на даному етапі розвитку суспільства не можливе через відсутність техніко-технологічної можливості виміру ентропії глобально та кожної окремої операції. Попри це є актуальним використання первинних теорій для розробки або коригування уже існуючих релевантних прикладних методів та інструментів.

Так, Л. Ларуш [7] пропонує виражати діяльність людини відносно фізичних процесів виробництва і споживання. З цим тісно пов'язані такі види послуг, як освіта; медицина; класичні види витонченого мистецтва: поезія, драма, музика, живопис, скульптура і архітектура. Однак потреби в цих видах послуг повністю визначаються культурним рівнем, що лежить в основі послідовного зростання фізичного виміру продуктивності на душу населення і квадратний кілометр.

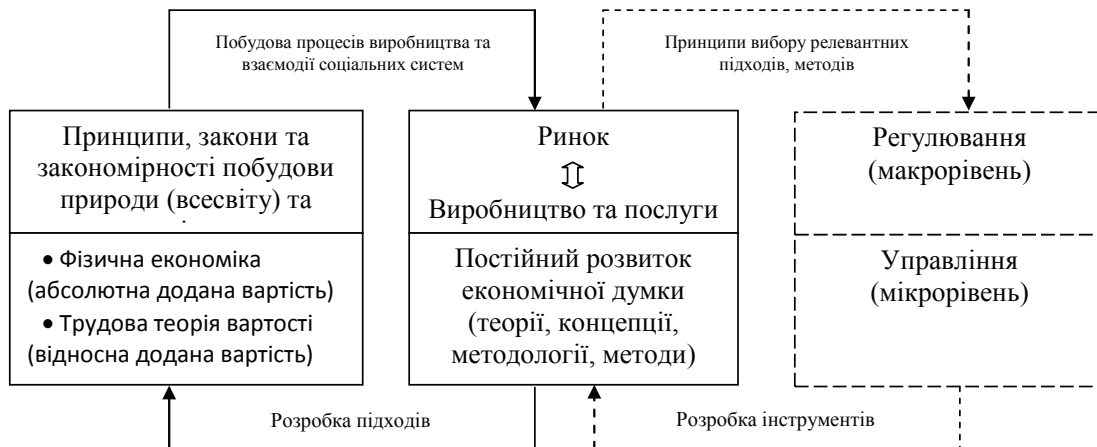

Рис. 1 Загальний спосіб розробки концепцій, методів та інструментів управління

Джерело: власна презентація

На рис. 1 схематично зображено загальний вигляд процесу розробки чи коригування існуючих методів та інструментів управління, які є універсальними для вирішення проблем будь-якого характеру. На «верхньому рівні» схеми маємо такий ланцюг: принципи та закони природи формують ринок як соціальну систему та диктують процеси виробництва; далі на основі першого етапу держава повинна своєчасно та коректно втручатися в цю діяльність способом регулювання. Своєю чергою, «нижній рівень» схеми у перших двох блоках слугує теоретико-методологічною базою для верхнього, а третій нижній уже є безпосередньо проблемним аспектом, який підлягає аналізу та розв'язку. Механізм згідно зі схемою, має такий характер:

По-перше, спеціаліст розробляє чи коригує інструменти звертаючись до набутих, адаптованих та релевантних знань;

По-друге, ці знання повинні ґрунтуватися на первинних теоріях.

З огляду на вищесказане, опираючись на первинні економічні теорії, можемо зробити висновок, що управління підприємством є формуванням виробничих та не виробничих процесів, їх взаємодії всередині організації та в глобальному соціально-економічному середовищі на основі принципів, законів та закономірностей природи. Таке формулювання цього поняття, відображає субстанціональну концепцію управління, яка слугує єдиною платформою для подальшого її дослідження та удосконалення.

Висновки:

1. Визначено основний проблемний фактор функціонування аграрних підприємств – праця, особливо менеджменту вищого рівня, що визнається найдефіцитнішим ресурсом.

2. Наведений приклад, на сучасних концепціях управління – «шести сигм» та «бережливого виробництва», – доводить відсутність єдиної субстанціональної основи в сучасній теорії менеджменту, яка би поєднувала весь набутий науковцями та практиками арсенал концепцій, методів, інструментів управління.

3. Наукові доробки вчених, що розвивають та адаптують теорію фізичної економіки до нинішньої системи взаємодії соціально-економічних структур дали змогу сформуванню універсальної схеми розробки концепцій, методів та інструментів на основі принципів, законів та закономірностей світобудови (природи).

4. Сформульовано поняття «управління підприємством» як формування виробничих та не виробничих процесів, їх взаємодії всередині організації та в глобальному соціально-економічному середовищі на основі принципів, законів та закономірностей природи.

Література:

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – 302 с.
2. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер ; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с. – (Социологич. мысль Запада)
3. Дем'яненко С. І. До питання теорії вартості / С. І. Дем'яненко // Актуальні проблеми економіки : Науковий економічний журнал. – 2011/2. – № 9. – С. 16–21.
4. Замазів О. В. Місце бізнес-адміністрування в системі управління виробничого господарською діяльністю підприємства / О. В. Замазів // Вісник ЖДУ. – 2013. – № 1 (63) серія: Економічні науки. – С. 243–245.
5. Коваль П. В. Особливості управління аграрними підприємствами за концепцією ощадного виробництва. / П. В. Коваль // Економіка АПК. – 2012. – № 5 – С. 91–98.
6. Кропивко М. Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 3–13.
7. Ларуш Л. Физическая экономика как платоновская эпистемологическая основа всех отраслей человеческого знания / Л. Ларуш. – Москва : Шиллеровский Институт Науки и Культуры, Научная книга, 1997. – 70 с.
8. Литвин Ю. О. Формування та розвиток державної та регіональної системи управління агропромислового виробництва на інноваційній основі / Ю. О. Литвин // Інвестиції : практика та досвід. – 2012. – № 20. – С. 110–113.
9. Руденко М. Д. Енергія прогресу : Нариси з фізичної економії / М. Д. Руденко. – К. : Молодь, 1998. – 528 с.
10. Сас О.О. Удосконалення методики планування й обліку в галузі скотарства / О. О. Сас // Економіка АПК. – 2015. – № 1 – С. 106–113.
11. Тейлор Ф. Принципи наукового менеджменту / Ф. Тейлор ; Пер. з англ. – М. : Контроллінг, 1991. – 104 с.
12. Файоль А. Общее и промышленное управление / А. Файоль ; Пер. с франц. – М. : Контроллінг, 1992. – 151 с.
13. Holler A. New Metrics for Value Based Management / A. Holler. – Dissertation European Business School, OestrichWinkel, 2009. – 209 p.
14. Rylko D. N. New agricultural operators, input markets and vertical sector coordination. IMEMO RAN. – Moscow, 28 p.; Rylko, D., 2000. «Operators farming»: a new sector in the Russian agriculture. The Russian economic barometer, 2000. – Vol. IX, № 2. – P. 11–19.
15. Digman L. A. Strategic Management : Concepts, Processes, Decisions / L. A. Digman. – 5th edition. Dame Publications INC, 1999.